

Evidenciální výrazy v českých publicistických textech (případ *údajně* – *údajný*)

Milada Hirschová – Soňa Schneiderová
Katedra českého jazyka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy
milada.hirschova@pedf.cuni.cz – sona.schneiderova@pedf.cuni.cz

Expressions of evidentiality in Czech journalistic texts (the case of *údajně* – *údajný*)

ABSTRACT: The article deals with the function of evidential expressions in Czech journalistic texts. In parts 1. – 2., the nature and forms of evidentials in Czech are presented, including the fact that in this language, evidentiality not being grammaticalized, expressing the source of information can be formally diverse. As a result, it gets close to argumentation and explanation, i.e., subsidiary illocutions. In part 3., examples of Czech journalistic texts are analyzed showing several distinctive functions of *údajně*. It mainly works as a marker either of author's exemption of responsibility towards the validity of the presented information or a means of expression of a manipulative strategy (presenting the source of information as unreliable).

Key words: evidentiality, evidential sentence adverbs, hearsay, quotation, source of information, evidentiality as a subsidiary illocution, journalism, manipulative strategies

Klíčová slova: evidenciálnost, evidenciální větná adverbia, převzatá informace, citace, zdroj informace, evidence jako subsidiární ilokuce, publicistika, manipulativní strategie

1. Vyjadřování evidenciálních významů znamená, že mluvčí ve své výpovědi specifikuje, na čem se zakládá sdělovaná informace, její zdroj. Asi ve třetině jazyků je taková specifikace gramatikalizována. Rozlišují se jazyky vyjadřující evidenciálnost jako gramatickou kategorii (nemají „prostý“ indikativ; indikativ vždy obsahuje morfém specifikující evidenci) a jazyky vyjadřující evidenciálnost lexikálními prostředky. Např. v arawackém jazyce Tariana (severozápadní Amazonie) se může jedna a táž věta/propozice „José hrál fotbal“ objevit v následujících formách:

1. *Juse irida di-manika-ka*

José fotbal hrát 3sg-ned.min.-VIS

-ka = nedávná minulost + vizuální evidence

„José hrál fotbal (viděl jsem to)“

2. *Juse irida di-manika-mahka*

José fotbal hrát 3sg-ned.min-NONVIS

-mahka = nedávná minulost + nevizuální (sluchová) evidence

„José hrál fotbal (slyšel jsem to)“

Dalšími variantami stejné věty je v tomto jazyce výskyt tvaru 3.os. s morfémy specifikujícími evidenci inferenční, předpokladovou a takovou, která se zakládá na sdělení jiné osoby. (Srov. Aikhenvald(ová) 2004, s. 2-3.) Ne všechny jazyky, v nichž je vyjadřování evidenciálnosti gramatikalizováno (je to asi 30% světových jazyků; jde o typologický rozdíl), vyjadřují všechny zde uvedené významy; nejčastější je rozlišení vizuální vs. nevizuální evidence, resp. evidence celkově založené na percepci, a specifikování převzaté informace. I v těch jazycích, které vyjadřují evidenciální významy specifickým morfémem, se tato vyjádření mohou doplňovat větami typu *vidím/viděl jsem, že ...; je/bylo vidět, že ...; slyším/slyšel jsem, že ...; bylo cítit, že ...* apod. Aikhenvald(ová) je pokládá za lexikální

„posílení“ (reinforcement) vyjadřování evidencí, v podstatě za vyjádření metajazyková (s. 339-343). To sice platí zejména pro jazyky, které vyjadřují evidenciálnost gramaticky a podobné formulace jsou v nich „navíc“, vede to však k úvahám o statutu podobných případů i v jazycích našeho typu, v nichž se evidence vyjadřují pouze lexikálně, resp. v podobných (maticových) větách. Za vyjádření evidenciálnosti se však zpravidla nepokládá zdůvodnění pravdivosti nebo nepravdivosti nějakého výroku (argumentace), prostředek potvrzující zjištěné skutečnosti (v právnickém smyslu), svědectví u soudu apod., např. *Někdo je doma, protože v domě se svítí. Určitě to viděl / musel to vidět, vždyť tam byl se mnou.*

1.1. Protože slovanské jazyky vesměs patří k těm, které uvedené významy vyjadřují lexikálně, při úvahách o evidenciálnosti se pracuje zejména se sémantickým rozlišením evidenciálních významů. Teoreticky se podobná zkoumání nejčastěji opírají o práce Plungjanovy, zejm. o jeho vymezení sémantických oblastí (hodnot) uvnitř evidenciálnosti (přímé evidence založené na percepci vs. nepřímé evidence založené na vyvozování + evidence opřené o sdělení jiné osoby, 2001) a o zmíněnou práci Aichenvaldové (2004). Nejčastějším prostředkem vyjádření evidencí v češtině jsou tzv. větná adverbiala/částice typu *očividně, viditelně, zřejmě, zjevně* (percepce vizuální); *slyšitelně, hmatatelně* (percepce nevizuální); *evidentně, předstíraně, ostentativně* (nepřímé evidence založené na předpokladech); *nesporně, nutně, logicky, pravděpodobně, nepochybně, bezpochyby, hypoteticky, očekávatelně, předvídatelně* (nepřímé evidence založené na závěrech/dedukci/inferenci); a dále evidence založené na převzaté informaci, a to na informaci bez uvedení zdroje – tzv. hearsay: *prý, údajně*, nebo se zdrojem nějak identifikovaným – s citací: *podle předpovědi počasí, podle iDnes*. (Uvedení zdroje však neznamená, že větu lze považovat za nepřímou řeč.)

1.2. Většina výrazů, které lze (nejen v češtině) považovat za vyjadřovací prostředky evidenciální, se tradičně řadí k epistémickým, vztah epistémické modalitě a evidenciálnosti je tedy těsný (srov. také Plungjan 2005). Ve známé práci Palmerově (1986) se v rámci epistémické modalitě rozlišují soudy (judgements) a evidence (evidentials), přičemž za evidence autor pokládá odkazy na pozorování nebo jinak vnímané skutečnosti, a především odkazy na převzatou informaci. Zatímco soudy jsou podle Palmera subjektivní (jde o vyjádření víry, subjektivní hodnocení mluvčího, pokud jde o stupeň jistoty o platnosti/pravdivosti tvrzené propozice, případně stupeň jeho přesvědčení o pravdivosti toho, co tvrdí), evidence se blíží k uvádění objektivních skutečností, které platnost sdělované informace podporují. Palmer sice dochází k názoru, že i uvádění evidencí je subjektivní, protože i zde jde o vyjádření „závazku“ mluvčího k obsahu sdělení, stejně jako u soudů (a proto sjednocuje obojí do oblasti epistémické modalitě), nicméně rozdíl je viditelný. Hranice mezi „soudy“ a „evidencemi“ je však neostrá, zejména proto, že v mnoha jazycích jsou užívané jazykové prostředky polyfunkční (platí to především pro sloveso *mít*) a rozdíl spočívá v kontextu, tj. je dán faktory pragmatickými: věta *Minulý čtvrtek měl navštívit Nováka v jeho kanceláři* může mít čtení a/ „bylo mu řečeno/nařízeno, aby Nováka navštívil“ nebo b/ „prý/údajně/slyšel jsem, že navštívil ...“. I když se evidenciálnost s epistémickou modalitou stýká, není s ní totožná, jde o specifickou modifikaci výpovědi. Přítomnost evidenciálního prvku ve výpovědi nesouvisí s pravdivostí (pravdivostní hodnotou) vyjadřované propozice, jde o modifikaci ze strany mluvčího, kterou lze řadit do okruhu jiných postojů mluvčího k obsahu výpovědi (srov. Grepl 1998, 2002). V češtině jakožto jazyce bez gramatického vyjádření evidenciálnosti je zřejmě vhodné rozlišovat sémanticko-pragmatické pole „uvádění evidencí/zdrojů informace“ a skupinu evidenciálních markerů/operátorů (viz výše) uvnitř tohoto pole. Uvádění evidencí/zdrojů informace může mít syntakticky rozmanitou formu a z pragmatického hlediska se zpravidla stýká s řečovým jednáním charakterizovatelným jako vysvětlování, zdůvodňování a uvádění argumentů (někdy označovaným jako tzv. subsidiární ilokuce) – i když to se „klasicky“ za vyjádření evidence

nepovažuje. Z hlediska funkce uvedení evidenciálního významu (specifikace zdroje) není zásadní rozdíl mezi (a) *Nevěřím mu, on viditelně lže*; (b) *Nevěřím mu, vidím/je vidět, že lže*; (c) *Nevěřím mu, protože vidím, že lže*; (d) *Nevěřím mu, to jeho lhaní je viditelné*. V příkladech (a) – (d) jsou věty následující po *nevěřím mu* pragmaticky (nikoli nutně stylisticky) ekvivalentní, ve všech jde o sdělení ve funkci subsidiární ilokuce (zdůvodnění), avšak pouze v (a) je k tomuto řečovému jednání užito modifikace výpovědi evidenciálním markerem. Vzhledem k tomu, že gramatické vyjádření evidence zde neexistuje, není důvod, proč podobné řečové jednání a „pouhé“ uvádění evidencí striktně od sebe oddělovat, zejména proto, že vyjádřování evidencí má charakter převážně pragmatický vždy. Jako jádro zmíněného sémanticko-pragmatického pole se jeví tzv. větná adverbia *očividně, viditelně, slyšitelně, hmatatelně* atd., a výrazy pro vyznačení převzaté informace *prý* a *údajně*. Jejich sjednocujícím rysem je kromě sémantiky schopnost fungovat jako operátory, tedy na propozici, v souvislosti s tematicko-rematickým členěním; kromě toho se řadí do širší, pragmaticky vymezené skupiny výpovědních modifikátorů. Podrobněji srov. Hirschová (v tisku).

2. Označení převzaté informace, ať už s uvedením zdroje, nebo bez takové specifikace, má však zásadní důležitost v textech publicistických. Výrazu *prý* je věnována podrobná studie J.Hoffmannové a I.Kolářové (2005), kde se pracuje s (funkční) podobností *prý* a *údajně*. Jestliže se však vyskytují v kontaktní (*K dvoutřetinové většině jim prý údajně schází sedm hlasů.*) i nekontaktní kombinaci (*Prý většinu podstatných faktů údajně zapoměla.*), naznačuje to, že nejsou plně synonymní, každý z výrazů může odkazovat k jinému (nepojmenovanému) zdroji převzetí. Navíc *prý* je ze synchronního hlediska již významově zcela vyprázdňené (etymologicky souvisí s *praviti*, srov. Machek 1957, s. 391), zatímco *údajně/údajný* má lexikální význam poměrně zřetelný, související s *údaj*, resp. *udat*. *Prý* může navazovat a uvozovat přímou, resp. nepřímou řeč, *údajně* pouze nepotvrzenou/nedokázanou informaci: *Přišel Honza, a prý dělej, jdeme do kina.* X *Přišel Honza, a prý údajně se ta fabrie našla v lese.* (= řekl, že někdo jiný řekl, že...) Rovněž je zde výrazný rozdíl syntaktický – existence adj. *údajný*, které však může vystupovat pouze v atributivní pozici: *Můj údajný kamarád mě právě ignoroval.* X **Ten kamarád, co mě právě ignoroval, je údajný.* Je doloženo, byť v jediném dokladu, i slovtvorně související substantivum: *Chce-li tedy autor vyjádřit onen druhý významový odstín, tedy nejistotu, údajnost, pouhou pravděpodobnost slovesného děje vyjádřeného infinitivem, musí zvážit, ...* (Syn2006pub). Rozdíly jsou i ve frekvenci obou výrazů, navíc lze soudit, že v konstrukcích s *údajný* jde o kondenzáty konstrukcí s *údajně* : *Havel byl pro údajný pokus poškozovat zájmy republiky v cizině odsouzen* (SYN2000) (= „údajně poškozoval“); *Našel údajný doklad v poznámkách tehdejšího ministra obrany* (SYN2006pub) (= „doklad/listina údajně dokládá/potvrzuje“).

2.1. Pokud jde o frekvence výskytu jak *prý*, tak *údajně*, velmi nápadný je jejich nárůst v posledních cca deseti letech, a to zejména v publicistických textech.

Aniž bychom z těchto čísel chtěli vyvozovat přímočaré závěry, výrazný nárůst jak u *prý*, tak u *údajně* (a koneckonců i u *údajný*) v publicistických textech svědčí o posunu vztahu autorů k prezentované informaci. Naopak mizivý výskyt *údajně* a *údajný* v mluvených dokladech ukazuje, že jde o výrazy jednoznačně vázané na psaný jazyk.

	<i>prý</i>	<i>prej</i>	<i>údajně</i>	<i>údajný</i>	<i>prý údajně</i>
Syn2000	23 684	654	8868	258	7
Syn2005	21 896	925	6048	184	3
Syn2010	22 757	694	5990	219	9
Syn2006pub	94 566	233	37 983	1063	23
Syn2009pub	202 450	468	68 067	2370	68
oral2006	6	688	7	0	0
oral2008	4	577	13	0	0

3. Výskyt a fungování slov *údajně* – *údajný* lze ověřit nejen v korpusech, ale také v databázi Anopress, obsahující přepis téměř všech mediálních textů v ČR. Výhodou tohoto zdroje je možnost sledovat slova nejen v psaných projevech, ale i v projevech mluvených, a také v mnohem širším kontextu, než umožňuje korpusové vyhledávání. Příklady, které uvádíme, pocházejí z denního tisku (převážně se jedná o MF Dnes, Právo, také deníky Aha! a Blesk) a z televizního zpravodajství (Události ČT, Televizní noviny TV NOVA, Zprávy Prima Family). Zpracováno bylo přibližně 1000 textů, z toho převážná většina z nich obsahovala slovo *údajně* a asi jen 3% bylo adjektivum *údajný*. To přibližně odpovídá i poměru korpusových dat. Cílem bylo sledovat postavení těchto slov ve větě a v širším textu a na základě toho zjistit, jaký význam/jakou funkci tato slova v textu mají. Rovněž bylo sledováno, zda lze určit zdroj informace, o němž jako o evidenci slova *údajně* a *údajný* vypovídají, přestože *údajně* primárně vyjadřuje převzatou informaci bez uvedení zdroje. *Údajně* se ve větách s uvedením zdroje naopak objevuje poměrně často.

3.1. Zdroj se nevyjadřuje, ale s jeho existencí se počítá (není nutné jej dokládat)

Prostřednictvím slova *údajně* se běžně odkazuje ke zdroji, který nelze zjistit/doložit nebo není nutné jej dokládat.

– *Rozestavěných mostů je údajně zhruba 30.*

Není výjimkou, že se s tím setkáváme u zpráv informujících o válečných konfliktech, kde je situace nepřehledná a původní zdroje jednotlivých stran tvrdí i pravý opak.

Celá zpráva: *Syrští povstalci údajně zaútočili na klíčovou leteckou základnu. Taftanaz na severozápadě země. Kromě strategické pozice je důležitá hlavně proto, že odsud startují letadla, která bombardují pozice rebelů. Na předměstí Damašku naopak armáda postupuje.*

– *Armáda bombarduje východní předměstí, údajně obsazené povstalci.*

3.2. Distancování se od tvrzení zdroje ve výpovědích týkajících se kriminálních kauz

Zde je užití *údajně* motivováno především skutečností, aby prezentované informace, v nichž se tvrdí nějaká nepříznivá okolnost vůči někomu, byly právně nenapadnutelné, právně nepostižitelné.

- Zdravotní stav učitelky, kterou v pondělí na Rakovnickém gymnáziu údajně bodl 14letý student, se zlepšuje.
- Za své činy doživotně pyká (...) v místě, kde Jimmy Savile údajně zneužíval nemocné a bezmocné pacienty.
- Sám Váňa naopak vzápětí na policii podal na manžele trestní oznámení za to, že mu údajně ukradli 40 tisíc korun.

3.3. Zdroj je uveden/vyplývá z ko-textu/významového celku zprávy

3.3.1. Podle někoho + údajně

- Ten podle soudu údajně zavraždil 2 lidi, nicméně k těmto vraždám se nikdy nepřiznal.
- Podle E15 údajně existuje podezření, že IT zakázky za 1, 136 miliardy korun zadané LČR byly úmyslně nadhodnoceny.
- Podle Altnera je pohledávka po lhůtě splatnosti a údajně přesahuje, včetně jistiny a úroků, 250 milionu korun.

U těchto příkladů se zdá, že údajně je nadbytečné, neboť zdroj informace je znám. Navíc se jedná o zdroj autoritativní povahy (soud, kontrolní orgány atd.). Užití údajně zde může souviset s kontextem – „nikdy se nepřiznal“, „podezření“, může být motivováno snahou netvrdit nic právnicky postižitelnou normou, nebo může jít o nepromyšlené automatické užití výrazu. V posledním příkladě může jít o to, že noviny, autor článku se neztotožňuje s uváděným zdrojem (jeho tvrzení považuje za neověřená).

3.3.2. Údajně + konkrétní zdroj v následující větě

V Domově pro osoby se zdravotním postižením v Zašové na Vsetínsku se údajně porušovala lidská práva. Zjistily to kontroly krajského úřadu, který je jeho zřizovatelem. – Sběrači podpisů na podporu kandidatury Tomia Okamury (40) na prezidenta údajně podváděli. S očitým svědectvím přišla žena, která se s tím setkala ve chvíli, kdy sbírala podpisy pro jiného kandidáta. – Daniel Drábek, který je obžalovaný z výroby a držení smrtícího ricinu, jej údajně chtěl nabízet Rusům. Vyplývá to z výpovědi spoluobžalovaného Petra Roudného. – Policie pátrá dvou dívkách z Chomoutova. Ty údajně spojila láska. (...) Z výpovědi obou matek vyplývá, že dívky zřejmě utekly proto, aby mohly být spolu.

Zdá se, že užitím slova údajně a konkrétního zdroje se vytváří rozdíl oproti příkladům, kdy zdroj není uveden: nejde jen o odkaz k převzetí informace (hearsay), ale o **poukázání** na to, že jde o „citování“. V tomto případě se objevuje funkce údajně jako formálního odkazu na převzaté tvrzení (jde o „explicitní poukaz na cizí původ řeči“, srov. Adam 2003). U některých příkladů je možné, že údajně je opět tzv. alibistické, neboť zřejmě jde o případy z hlediska právní interpretace dosud neuzavřené (viz příklady zde vyjma posledního).

3.3.3. Údajně uprostřed citátů nebo reprodukováných výpovědí konkrétních osob

V případě výskytu údajně uprostřed citátů nebo reprodukováných výpovědí konkrétních osob se dá předpokládat, že údajně odkazuje ke stejnému zdroji informace, jenž „vypovídá“ prostřednictvím citátů nebo prostřednictvím forem reprodukce výpovědi, např. výpovědi s adverbialním pádem (*podle ní*).

- „Využití odpadního tepla z Turnova je projekt, který vznikl v 90. letech. U jeho zrodu jsem nebyl, ale považuji ho za mimořádně racionální způsob (...) A tak dál včetně blábolu o

jaderné elektrárně.“ Za vším údajně stojí politika. „Někdo se snaží hodit vidle do našeho spojenectví se Změnou pro Liberecký kraj,“ dodává Půta.

– Stavební firma podle ní zčásti účtované práce neudělala, zčásti neodpovídaly normám a zčásti byly práce vadné. Navíc farma faktury údajně neodsouhlasila. „Společnost Farma Bolka Polívky není v insolvenci. Zhotovitel se jen snaží vytvořit na naši firmu tlak, aby o sporném nároku rozhodl soud,“ miní Černá.

3.3.4. Údajně v závislých větách po slovesech vyjadřujících „přenos informace“ – např. říct, vyjádřit se, popsat atd., následně, po uvedení zdroje v předchozí větě

V takových případech se zdá nejpravděpodobnější vysvětlení – a jsou to i nejjevidentnější doklady toho – , že autor textu vyjadřuje odstup od tvrzení „zdroje“, neztotožňuje se s ním.

– Zaměstnanci jedné z poboček České pošty ve východních Čechách v něm anonymně popisují, v jakých podmínkách údajně musí pracovat.

– Řád se již několikrát vyjádřil, že bude o navrácení pozemků usilovat soudně, protože čs. stát jim údajně vzal majetek protiprávně.

Stejná motivace užití výrazu údajně je zřejmá i v následujícím příkladě.

3.3.5. Zdroj je uveden, ale autor článku se s věrohodností počínání „zdroje“ neztotožňuje

– (že) Vondrouš ve svém počínání ani zdaleka neskončil, svědčí i fakt, že nedávno otiskl také kopii složanky, jejímž prostřednictvím prezidentovi údajně poslal 250 korun na čistírnu. (otiskl kopii, kde bylo zveřejněno to, že peníze poslal)

3.4. Evidenciální výraz implikuje zdroj, ten je dešifrovatelný jako možný

– Syrští povstalci údajně páchají válečné zločiny. OSN prošetří pravost videa, na kterém ozbrojenci vraždí zajaté vojáky. (implikováno jako možný zdroj OSN/video)

– Už včera se objevila svědectví, která mluví o špatném zajištění celé stavby. O bezpečnosti práce se údajně nedalo mluvit. (implikováno jako možný zdroj svědectví)

3.5. Případy, kdy lze o zdroji evidence uvažovat na základě některých substantivních výrazů, ovšem zdroj informace není zcela zřejmý

– Ukrajinec Sergej Bubka (...) vypadl z okna svého bytu ve třetím patře. Snažil se údajně dostat ze zamčené koupelny. Podobné příklady jsou velmi časté. Zde však není zřejmé, zda informaci podal Bubka nebo někdo jiný. Z ankety mezi studenty vyplývá, že většina z nich intuitivně považuje za původce informace Sergeje Bubku.

– Kontrolorům se údajně nelíbilo nakládání s volnými penězi a také údajně nevýhodná výměna lesních pozemků.

3.6. Při zjištění zdroje se uplatňuje širší kontext znalostní/zkušenostní

– Věra Koudelková, která prý chtěla přes tzv. Toflův gang uplácet policisty, má jít na rok do vězení. Podnikatelka prý chtěla před Topflův gang uplácet pracovníky jihomoravské hospodářské kriminálky a dosáhnout toho, aby se vyhnula trestnímu stíhání v údajně vymyšlených kauzách. Na základě zkušenostního kontextu s podobnými kauzami i výroky předpokládáme, že „výrok“ o vymyšlených kauzách pochází od Věry Koudelkové, která samozřejmě svoji vinu popírá.

Na důležitou roli kontextu ukazují následující příklady, v nichž se údajně nachází v identických pozicích na začátku druhé výpovědi:

– Radim Fiala, tedy jeden z rebelujících poslanců, odešel z ODS. Údajně kvůli neshodám s vedením strany. (nemusí tvrdit on, ale někdo jiný) X Za svůj odchod jsem dal Kubičkovi 50 tisíc eur ze svého, říká Radek Špiláček. Údajně o tom nedostal žádný doklad.

3.7. Při užití slova *údajně* může hrát roli i překlad

Celá zpráva: *Spojené státy chtějí reorganizovat celou syrskou opozici. Podle šéfky americké diplomacie Hillary Clintonové málo reprezentuje skupiny, které se účastní bojů s vládními jednotkami. Clintonová doslova uvedla, že dosud široce uznávaná Syrská národní rada ztratila vůdčí postavení. Washington taky varoval před údajně výrazným nárůstem islamistů v opozičních řadách.*

Kontext zprávy ukazuje na možné nevhodné užití slova *údajně* vlivem špatného překladu. Pravděpodobně ne vždy se přihlíží k obojímu možnému překladu anglického slova *apparently*, jež podle kontextu může být přeloženo nejen jako *údajně/zdánlivě*, ale také *zjevně, patrně*.

3.8. *Údajně* slouží komunikační strategii, která navozuje nedůvěru vůči jedné straně sporu

Již výše jsme uvedli, že prostřednictvím *údajně* lze vyjádřit odstup od vyjádření zdroje či nedůvěru k jeho tvrzení; lze jím tedy vyjádřit jisté hodnocení, spadající mezi významy epistémické. Zvláště patrné je to v případech, kdy je *údajně*, stejně jako *prý* využito pro vyjádření takového postoje jen vůči jedné straně konfliktu. Následující příklady nejsou – vzhledem k prostorovým možnostem studie – uvedeny v plném rozsahu a kontextu, z něhož je záměr autora zřejmý. Částice *údajně* a *prý* je užito u výpovědí pouze jedné strany sporu. Druhá strana je prezentována např. prostřednictvím přímé řeči.

– *Rómové mají jinou verzi, když prý došlo ke startujícímu incidentu (...) zavolali si údajně posily.*

– *Piloti chtějí nebyvalou obstrukcí upozornit na to, že jejich šéfové převádějí z ČSA do dceřiné firmy 11 letadel, což prý ohrožuje existenci společnosti. (...) „[Piloti] Tvrdí, že se údajně tuneluje (...)“; „(...) to jejich sdružení si ale stojí za svým, tvrdí, že jinou možnost nemají a hodlají takové obstrukce a vlastně problémy ČSA a celému letišti způsobovat ještě během dneška a také i zítra.*

3.9. *Údajně* v blízkosti *mít*

Údajně se vyskytuje v blízkosti *prý* a v kontaktní pozici pak v blízkosti *mít*.

– *Tři muži měli údajně v Doubravě popíjet spolu.*

– *Měl údajně pomoci Baníku nařízením pokutového kopu.*

– *(...) oproti původnímu rozsudku nemusí platit 617 705 korun, které měl údajně dlužit.*

– *„(...) ale k samotnému odcizení z pomníku mělo údajně dojít během minulého týdne,“ řekl policejní mluvčí Jozef Bocán.*

– *Celkem 4 lidé měli údajně obchodovat s tajnými informacemi*

Oba prostředky vyjadřují nejen převzatou informaci bez zdroje, ale také signalizují odstup autora publicistického textu k převzatému tvrzení. Funkce obou prostředků je tedy stejná. V případě *údajně* se jeví jeho užití v daném kontextu jako nadbytečné.

4. Podle slovníkové definice *údajně* označuje tvrzenou, avšak nepotvrzenou informaci. Nalezené příklady ukázaly, že v publicistických textech se využívá jak k tomu, aby se podavatel informace zbavil odpovědnosti za obsah tvrzení (často vedle dalších prostředků

markujících převzatost informace), tak k tomu, aby se i v případech, kdy je zdroj informace uveden v kontextu, podavatel a/od obsahu informace distancoval, b/zpochybnil věrohodnost zdroje, který je, ať přímo, nebo nepřímo, uveden. Pokud jde o vztah *údajně* – *údajný*, lze konstatovat, že i když slovotvorný vztah je *údajný* – *údajně*, textotvorné/pragmatické užití těchto výrazů je opačné – z hlediska funkce (a pozice, často u deverbálních substantiv) daných výrazů v konkrétních textech je primární modifikování slovesa větným adverbium *údajně* a výskyt adjektiva *údajný* je sekundární, v kondenzátech predikačních konstrukcí.

Hojný výskyt *údajně* nepochybně souvisí se společensky reflektovanou změnou jednak vztahu poskytovatelů zveřejňovaných informací (médií) k informacím samým a zejména k těm, jichž se informace týkají (se změnou odpovědnosti médií vůči individuálním osobám), odtud častá redundantnost markování „nepotvrzenosti“ informace, ale také s vývojem informačních strategií, zejm. s maskováním manipulační strategie vůči vnímátele (znevěrohodňování jednoho z informačních zdrojů). Skutečností však je, že *údajně* se v médiích stává téměř automatizovaným slovem.

LITERATURA

ADAM, Robert. 2003. Formy podání řeči. SaS 64, s. 124.

AIKHENVALD(ová), Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford: OUP. 452 s. ISBN 0-19-926-585-4

GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr. 1998. *Skladba češtiny*. Olomouc : Votobia. 503 s. ISBN 80-7198-281-4

GREPL, Miroslav. 2002. Hesla Postoj mluvčího, Postoj evaluační, Postoj preferenční. In: *Encyklopedický slovník češtiny*. Eds. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X

HIRSCHOVÁ, Milada. (v tisku). Evidenciální markery, modifikátory, větná adverbia, predikáty – další rozhraní pragmatiky a sémantiky v syntaxi.

HOFFMANNOVÁ, Jana – KOLÁŘOVÁ, Ivana. 2007. Slovo *prý/prej*: možnosti jeho funkční a sémantické diferenciacie. In: *Gramatika a korpus/Grammar and Corpora*. Eds. F. Štícha, J. Šimandl. Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, 2007, s. 93-102. ISBN 80-86496-32-5

HOLVOET, Axel. 2005. Evidentialität, Modalität und interpretative Verwendung. In: *Modality in Slavonic Languages. New Perspectives*. Eds. B. Hansen, P. Karlík. München : Verlag Otto Sagner. 2005, s. 95-105. ISBN 3-87960-916-3

CHRAKOVSKIJ, Viktor. 2005. Evidencialnosť i epistemičeskaja modal'nosť. In: *Modality in Slavonic Languages. New Perspectives*. Eds. B. Hansen, P. Karlík. München : Verlag Otto Sagner. 2005, s. 87-94. ISBN 3-87960-916-3

IVANOVÁ, Martina. 2011. Epistemické funkcie evidenčných operátorov v slovenčine. In: *Vidy jazyka a jazykovedy*. Eds. M. Ološtiak, M. Ivanová, D. Slančová. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 2011, s. 145-154. ISBN 978-80-555-0335-6

KÁŇA, Tomáš. Handlungsakt "Berichten" in Kurznachrichten. In: Adamcová, L.: *Beiträge zu Sprache & Sprachen 5*. München: Lincom Europe, 2004. 13 s. ISBN 3-89586-746-2.

KOKTOVÁ, Eva. 1986. *Sentence Adverbials in a Functional Description*. Amsterdam : John Benjamins. 96 s. ISBN 978-1-55619-001-8

KOKTOVÁ, Eva. 1999. *Word-Order Based Grammar*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter. 389 s. ISBN 3-11-016252-0

MACHEK, Václav. 1957. *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd. 627 s.

PALMER, Frank Robert. 1986. *Mood and Modality*. Cambridge : CUP. 243 s. ISBN 52-26516-9

PLUNGIAN, Vladimir A. 2001. The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 2001, 33, s. 349-358. ISSN 0378-2166

PLUNGIAN, Vladimir. A. 2005. Irrealis and modality in Russian and in typological perspective. In: *Modality in Slavonic Languages. New Perspectives*. Eds. B. Hansen, P. Karlík. München : Verlag Otto Sagner. 2005, s. 135-146. ISBN 3-87960-916-3

UHLÍŘOVÁ, Ludmila. 1979. K postavení větných příslovcí v aktuálním členění. *Slovo a slovesnost* 40, 1979, č. 2, s. 143-148. ISSN 0037-7031

UHLÍŘOVÁ, Ludmila. 1987. *Knižka o slovosledu*. Praha : Academia. 160 s. ISBN 21-113-87

WIEMER, Björn. 2005. Conceptual Affinities and Diachronic Relationships between Epistemic, Inferential and Quotative Functions. (Preliminary Observations on Lexical Markers in Russian, Polish and Lithuanian). In: *Modality in Slavonic Languages. New Perspectives*. Eds. B. Hansen, P. Karlík. München : Verlag Otto Sagner. 2005, s. 107-131. ISBN 3-87960-916-3